

Mediers beslutscirkus under metoo drabbade enskilda och blev obegriplig för publiken

Therese Rosenvinge*

Aldrig förr har så många utgivare haft så mycket att förklara på så kort tid. Under #metoo publicerades kolumner på löpande band, ämnade att begripliggöra varför den ene namngavs men inte den andre. Varför en person inte namngavs förra veckan, men nu skulle namnges. När vi nu i efterhand kan zooma ut och studera den samlade bilden, framträder ingen logisk, principiell linje. Namnpubliceringsrallyt under hösten 2017 framstår snarare som en stormig färd utan kompass.

Metoo är inte ett smickrande kapitel i svensk mediehistoria. Medierna övergav etiken, personer hängdes ut och publiken lämnades med en namnpubliceringsröra som blev allt mer av en berg- och dalbana. Insatserna var höga. Besluten äventyrade enskildas liv, förtroendet för medierna och tilltron till det pressetiska systemet. ”Medierna krossade mitt liv så som jag kände det”,

* Therese Rosenvinge är journalist och producent för Medierna i P1.

skriver Fredrik Virtanen i sin bok två år senare. (Virtanen, 2019, s. 164)

Under metoo-hösten gjorde *Mediernas* redaktion en tabell för att följa och få en samlad överblick över de stora nyhetsredaktionernas beslut.¹ Vi kartlade vilka av de stora rikstäckande nyhetsredaktionerna som namngav vem vid vilket tillfälle. Tio uppmärksammade metoo-fall under perioden oktober–november 2017, den första fasen för metoojournalistiken i Sverige, finns med i tabellen.

Att betrakta denna tabell med snart tre års perspektiv är tankeväckande. I materialet sticker *Expressen* ut. Tidningen var först med att namnge, eller bland de första då flera medier namngav samtidigt, i 7 av 9 hos dem omskrivna fall under perioden. Två fall förblev anonyma hos *Expressen*. ”TV4-programledaren” och *Aftonbladets* Fredrik Virtanen, som var de fall som startade vågen av namngivningar i traditionella medier, namngavs båda först i *Expressen*. De personer som namngavs i medier under perioden namngavs nästan alla av *Expressen*. Endast den sk ”kulturprofilen” var ett undantag.

Kulturprofilen namngavs under hösten 2017 bara av en rikstäckande redaktion, nämligen *Ekot*. Intressant och något överraskande, då *Ekot* i flera andra mycket uppmärksammade fall avstod från att publicera namn eller åtminstone avvaktade längre än andra redaktioner. Exempelvis var det endast *Ekot/Sveriges*

¹ Ett tack till journalisterna Ebba Kulneff och Julia Burman Görans som på *Mediernas* redaktion hösten 2017 gjorde research som legat till grund för delar av denna text.

Radio och Dagens Nyheter som inte namngav Fredrik Virtanen under hösten 2017.

I *Mediernas* tabell går vidare att se att *Aftonbladet* i hög grad under hösten 2017 ”hakade på” sina konkurrenter när det gäller namnpubliceringar. Något som troligen till stor del kan förklaras av den kris tidningen befann sig i. Anklagelserna mot tidningens profil blev ett akut personalärende, en internutredning tillsattes, samtidigt som tidningen fick hård kritik utifrån och anklagades för hyckleri för hur de olika fallen hantades i spalterna. Händelser staplades på varandra. Det blev en fråga hur företaget genom åren hanterat sexism och sexuella trakasserier. Samtidigt som det rådde en osäkerhet om vem som tog besluten på tidningen. Senare samma höst sjukskrev sig publisher **Sofia Olsson Olsén**.

Under denna för *Aftonbladet* mycket turbulenta tid namngav tidningen ofta, i 7 av 10 fall som det skrevs om under perioden (samma 7 som *Expressen*). Men *Aftonbladets* namnpubliceringar kom alltid efter eller tidigast samma dag som andra medier namngett. Här kan tilläggas att *Aftonbladets* uppmärksammade och hårt kritiserade publicering om teaterchefen Benny Fredriksson, som ledde till att tidningen senare fälldes för att grovt ha åsidosatt god pressetik, publicerades i december och därför inte ryms i *Mediernas* genomgång. (Se **Torbjörn von Kroghs** kapitel i denna skrift för en grundlig genomgång av denna publicering.)

Ur *Mediernas* material från hösten 2017 går även att utläsa ett generellt mönster. Under oktober månad syns en relativt stor spridning i hur olika medier han-

terade fall där allvarliga anklagelser riktades mot enskilda. Det kunde dröja dagar mellan att den första tidningen (läs *Expressen*) namngav till att andra redaktioner tog samma beslut. För den SVT-programledare som omskrevs under perioden går det nästan två hela veckor från att kvällstidningarna namngav till att *SVT*, *TV4* och *SvD* gjorde detsamma. I november däremot hanterades fallen på bred front identiskt av de stora medierna. Två politiker namngavs samma dag av samtliga stora nyhetsredaktioner (*Expressen*, *Aftonbladet*, *DN*, *SvD*, *Ekot*, *SVT* och *TV4*). En tredje politiker namngavs inom loppet av två dagar av samtliga medier, utom *TV4* som avstod.

Att de stora medierna agerade så pass lika under november kan ha flera tänkbara förklaringar. En starkt bidragande faktor är sannolikt att fokus hade flyttats från mediepersonligheter till politiker, alltså förtroendevalda som ju är typexemplet på vilka som måste kunna tåla den tuffaste granskningen. I ett läge då flera medieprofiler nyligen namngetts fanns knappast utrymme att komma till en annan slutsats för folkvalda. Det ligger även nära till hands att tänka att en ny standard vid det laget hade satt sig i branschen. Uthängningar i sociala medier och trycket på de traditionella medierna när metoo drog igång i oktober var något helt nytt. Men en dryg månad senare var de första omvälvande metoo-fallen ”avklarade” och medierna hade kollektivt landat i ett förhållningssätt. Konsensus rådde bland utgivarna om att det inom ramen för metoo ändå var rätt och rimligt att skriva om enskilda personer, gamla förehavanden, anklagelser och personlighetsdrag – oavsett om personerna var dömda eller inte.

Om sociala medier startade metoo och traditionella medier hakade på så kan man vidare, när vi nu tittar i backspeglarna, konstatera att de traditionella medierna successivt intog en allt mer drivande roll i att själva vilja dra fram och avslöja ”egna” nya fall.

”Alla vet ju redan vem det är”

I utgivarnas många försök att motivera den stora mängden namnpubliceringar märktes under hösten 2017 helt nya argument. Inom pressetiken har det alltid funnits en oskriven regel som brukar benämnas som en närhetsprincip. Principen appliceras vanligen när rapportering handlar om händelser utomlands, långt bort. Att svenska medier namngav Hollywood-producenten Harvey Weinstein har till exempel inte betraktats som vare sig kontroversiellt eller konstigt, då publiceringarna här inte ansetts tillföra någon ytterligare publicitetsskada. Ju längre bort från en händelse vi befinner oss, desto mer minskar helt enkelt den etiska känsligheten i att publicera uppgifter. Svenska medier har inte tidigare använt motsvarande princip för händelser i Sverige. För händelser nära har en oskriven regel istället varit att varje utgivare måste motivera varje beslut utifrån att man har ett eget ansvar. Men hösten 2017 sattes detta i gungning i Sverige. Utgivare gav nu uttryck för uppfattningen att namngivningsbesluten också för kända svenska personer spelade liten roll, eftersom ”alla redan visste”.

När *Expressen* namngav Fredrik Virtanen den 25 oktober, på löpsedel och i en artikel som publicerades på sex helsidor, var tidningen inte först. Webbtidningen

Dagens PS hade namngett redan veckan innan, men då sajten inte var ansluten till det pressetiska systemet kom den publiceringen aldrig att prövas. Den ansvarige utgivarens argument återgavs dock i *Expressen*: "(...) vi bedömde att vi inte skulle åsamka honom mer skada eftersom hans namn redan röjts i hög grad". (Expressen, 2017, 25 oktober)

Samma argument kom även att användas av *Aftonbladets* ställföreträdande ansvariga utgivare Lena Mellin, när hon motiverade att tidningen gick från att anonymisera till att plötsligt namnge TV4-programledaren. "Anledningen är inte att vi i grunden ändrat uppfattning. Utan att praktiskt taget alla andra mediehus inklusive TV4, den tv-kanal som visar hans program, publicerar både hans namn och bild. Den anonymitet [TV4-profilen] åtnjutit i Aftonbladet blir därför verkningslös. Alla vet ändå vem det handlar om", skrev Mellin. (Mellin, 2017)

Även hos *Ekot* fanns ett liknande resonemang när det gällde deras utstickande namnpublicering av kulturprofilen: "Tiotusentals personer i kultursfären vet redan vem han är", sade den dåvarande ansvarige utgivaren **Olle Zachrisson** till *Medievärlden*. (Andén, 2017)

Jag kan själv minnas att resonemangen där och då, i det kollektiva febriga undantagstillstånd medierna befann sig i, inte kändes helt ologiska. När vi på *Medierna* tog ställning till att namnge TV4-programledaren var vi sist på bollen. Och jag minns att argumentet – alla vet ändå vem det är – var uppe i diskussionen även hos oss (även om det var andra omständigheter som var avgörande för vår utgivares

beslut om att namnge) (Rosenvinge & Glans, 2017). Efter att programledarens namn redan toppat nyhets-sändningar i TV, nämnts i *Ekot* och funnits på löpsedlar över hela landet ställde jag uppriktigt nyfiket frågan till Allmänhetens pressombudsman **Ola Sigvardsson** i en intervju: När t ex vi på *Medierna* i det läget ska bedöma en publicitetsskada vid en namnpublicering, gör det då till eller från för personen var vi landar? PO stod fast: varje utgivare måste fortsatt ta ansvar för sitt beslut, sade han. ”Man kan inte skylla på hundra bloggare på nätet, utan man står ensam ansvarig”. (Rosenvinge, 2017)

Men debatten om namnpubliceringarnas praktiska betydelse var intensiv under oktober och en tanke som framfördes på flera håll var att traditionella mediers pressetiska beslut om att avstå eller avvakta namnpubliceringar visserligen fortfarande var viktiga, men i praktiken mest symboliska.

Men stämde detta? Visste alla verkligen redan allt? Svaret är nej. Det skulle snart visa sig att flera traditionella medier gravt underskatt sin egen kraft och betydelse.

I november 2017 uppdrog *Resumé* åt undersökningsföretaget *Novus* att via sin Sverigepanel (som bygger på ett riksrepresentativt urval) fråga allmänheten om var den först fick reda på anklagelserna mot TV4-programledaren respektive Fredrik Virtanen. (Thambert, 2017) Resultatet stämmer till eftertanke. Av dem som kände till anklagelserna i november hade majoriteten först fått reda på dem via traditionella medier. Intressant är också att trots att *Expressen* i båda fallen namngav först, så var det *Aftonbladet*

som flest personer uppgav när de fick svara specifikt på var de först läst om anklagelserna. *Aftonbladet*, vars ställföreträdande utgivare alltså ansåg att tidningens namnpublicering av TV4-programledaren var ”verkningslös”.

Flera av personerna som hängdes ut av traditionella medier hösten 2017 har i efterhand vittnat om de långtgående konsekvenserna av att med namn och bild utmålas som klandervärda på löpsedlar över hela landet. Hur tillvaron rasade samman till följd av de traditionella mediernas agerande. Både Fredrik Virtanen och TV4-programledaren har, i bok (Virtanen, 2019) respektive intervju (Naess, 2019), även vittnat om hur den egna arbetsplatsen ändrade inställning till anklagelserna vid tidpunkten när medierapporteringen drog igång. Att inlägg med anklagelser på nätet ansågs hanterbara, men efter löpsedlar och artiklar blev samma anklagelser grund för brutna kontrakt och avsked. ”Jag ser inga framtidsmöjligheter”, sade Fredrik Virtanen på scen i Almedalen ett år senare. (Lundin, 2018)

SVT-programledaren berättade i *Medierna*, drygt tre månader efter att hans namn först publicerades av de båda kvällstidningarna, om hur hans bokningsförfrågningar med detsamma gick från överflöd till noll. En inövad julshow fick ställas in och till och med extraknäcket som spinninginstruktör på ett gym försvann: ”Att allt det man byggt upp under så lång tid bara rycks bort. Sedan den fredagen är det noll”, berättade mannen i *Medierna*. (Cedersjö, 2018) Här kan tilläggas att programledaren aldrig ens delgavs misstanke

om något brott. Förundersökningen som inleddes efter en polisanmälan lades ner.

När det gäller TV4-programledaren vet vi idag att han har friats från brottsmisstanke i två rättsliga instanser. Men under en månad hösten 2017 tog han plats på hela 19 av *Expressens* förstasidor. Och för den som söker på långköraren *Äntligen hemma* hos TV4 Play är det fortfarande andra programförslag som dyker upp. I oktober 2017 blev TV4:s krisbeslut inte bara att sparka programledaren utan även rensa bort honom från arkivet. (Rosenvinge, 2018)

När besluten framstår som obegripliga

Under hela den här perioden fick vi på *Medierna* många mejl från lyssnare som ställde sig frågande till redaktionernas spretiga namnpubliceringsbeslut. Och det var sannerligen inte lätt att hänga med. I fallet med den sk kulturprofilen var det alltså endast *Sveriges Radios Ekot* som namngav hösten 2017. *Dagens Nyheter*, som hade det prisbelönda avslöjandet, namngav inte (men fick viss kritik för att med andra uppgifter indirekt ha pekat ut mannen). *Ekot* fortsatte att namnge fram till rättegången i tingsrätten ett år senare. Där blev det fällande dom, men då anonymiserade *Ekot* plötsligt mannen och pixlade bilderna. Utåt motiverades detta med att rättegången var ”en ny publicistisk situation”, men i ett internt dokument som vi på *Medierna* tog del av hänvisades till att *Sveriges Radio* nyss fällts i Granskningsnämnden för hanteringen av TV4-programledaren. *SVT* namngav kulturprofilen

våren 2018, när Nobelpriset i litteratur ställdes in, men anonymiserade liksom *Ekot* under rättegången och när domen föll. SVT:s motivering handlade om att det inte längre råde ett ”oavvisligt allmänintresse”. *Göteborgs-Posten* gjorde tvärtom – anonymiserade hela vägen fram till fällande dom. Då började GP att namnge. *Dagens Nyheter* valde samma linje. (Westin, 2018)

Fallet är lika rörigt som intressant. Samma press-etiska regelverk i botten, men fyra tunga redaktioner som hanterade samma fall på vitt skilda sätt. Ett positivt sätt att se på utfallet är att vi har en mångfald av medier och självständiga utgivare som fattar egna beslut utan att snegla på konkurrenten. Ett annat, mer kritiskt, sätt att se på saken är att våra pressetiska principer framstår som svaga och att systemet är godtyckligt när det tillämpas. ”Det finns inget facit”, brukar utgivare ofta säga. Men när traditionella medier vill framhålla sin särställning och seriositet i relation till till exempel sociala medier, nätforum och slask-sajter hänvisas ofta till just det gemensamma press-etiska ramverket. Efter metoo kan man fråga sig hur betryggande en sådan hänvisning egentligen är i allmänhetens ögon.

Att utgivare lyckas förklara och göra sina etiska ställningstaganden begripliga för den breda publiken är naturligtvis viktigt för att bibehålla förtroendet för medier i allmänhet och för det pressetiska systemet i synnerhet. Men frågan är hur väl man lyckades hösten 2017. Vid sidan av de svajiga fram-och-tillbaka-besluten om kulturprofilen minns jag personligen exempelvis när vi på *Medierna* i en intervju resultatlöst om och

om igen frågade *Expressens* dåvarande utgivare Thomas Mattsson om beslutet att, utan några nya presenterade belägg, namnpublicera Fredrik Virtanen: ”Jag skulle aldrig kommentera ett publiceringsunderlag”, var så långt vi kom i intervjun.

I december 2017 lyfte vi den större frågan i *Medierna* – riskerar namnpubliceringsröran att skada förtroendet för pressetiken? Juridikprofessor **Mårten Schultz** sågade de många kolumner där utgivarna försökt begripliggöra sina etiska beslut: ”Dom är ju ofta inte övertygande alls”. Och Schultz framförde en farhåga att utgivare, i en tid då medier redan får mycket kritik, sprider intrycket att man inte är pressetiskt helt rotad. (Kulneff, 2017)

Tio dagar senare formulerade Pressombudsmannen Ola Sigvardsson sin slutsats på *DN Debatt*. ”Den senaste tidens namnpubliceringar framstår i allmänhetens ögon som slumpmässiga, vilket har skadat förtroendet för pressetiken. Mediehusen behöver nu skärpa sin förmåga att förklara sina beslut för läsare, lyssnare och tittare. Och visa att namngivning inte är ett lotteri, utan bygger på genomtänkta resonemang”, löd debattartikelns sammanfattande ingress. (Sigvarsson, 2017)

Lärdomarna

Få utgivare och redaktioner, mig veterligen är *Nyheter24* den enda, har i efterhand sagt sig ångra namngivningsbeslut under metoo och bett de drabbade om ursäkt. Men facit för medierna blev ett tungt fall. Samtliga stora redaktioner har fällts i Gransknings-

nämnden eller av Pressens opinionsnämnd för att ha åsamkat enskilda individer oförsvarlig skada. Ibland för att personens ställning inte motiverade en uthängning, men i flera fall också för att beläggen var för svaga. Metoo ledde kort sagt fram till flera fall av pressetiskt haveri.

En fråga som naturligt infinner sig är varför fler inte såg detta där och då? Varför debatten inte var mer kritisk, mer högljudd? Att metoo var något helt nytt, att journalister sveptes med och blev aktivister är förklaringar som hörts i efterdebatten. Metoo var för många en viktig rörelse, men värdet i att sätta ljus på nedtystade övergrepp, trakasserier och unkna strukturer fick medier att tappa kursen. Men inget är lättare än att vara klok i efterhand. Faktum är att inte ens Allmänhetens pressombudsman i stundens hetta uttalade sig säkert om att det vi bevittnade handlade om rejäla övertramp. ”Det har förekommit vissa publiceringar som kanske varit tveksamma och andra som kanske har haft grund för sig”, var Ola Sigvardssons svar när vi på *Medierna* tidigt i december 2017 frågade hur medierna skött sig. (Kulneff, 2017)

Fällningarna kom senare. I takt med att fallen avgjorts kan man konstatera att medier i vissa fall återgått till anonyma benämningar på personer som namngavs. Tydligast i fallet med TV4-programledaren, eller TV4-profilen som han ibland också kallats. Här kan man diskutera hur rimligt det var att i etikens namn publicera anonymiserade artiklar när frikännandena kom, efter att namn och bild förekommit ihop med anklagelserna under så lång tid. Förtar det inte den upprättelse domsluten annars kunnat medföra?

En personlig reflektion och lärdom är i alla fall hur okomplicerat det kändes att ett år senare, när vi på *Medierna* gjorde ett uppföljande program om metoo, inte längre namnge. Det som hösten 2017 kändes omöjligt att rapportera om utan namnet, gick i själva verket utmärkt att berätta om i anonymiserad form. Jag kan för egen del tycka att det nog till och med blev bättre, rent journalistiskt. Mer fokus på strukturerna, besluten och den stora bilden.

När den här texten skrivs har den framstående publicisten och chefredaktören **Hans Schöier** alldeles nyligen gått ur tiden. I ett minnesord (Axberger m.fl., 2020) som publicerats i flera medier påminns vi om ett klassiskt citat som Schöier myntande utifrån sina erfarenheter av att fatta etiskt avvägda utgivarbeslut. En fråga som följs av en uppmaning: ”Är det sant? Tänk på att du hanterar människor!”

Referenser

- Andén, Axel (2017, 27 november). Därför namnger Ekot kulturprofilen. *Medievärlden*. <https://www.dagensmedia.se/nyheter/medievarldens-arkiv/darfor-namnger-ekot-kulturprofilen/>
- Axberger, Hans-Gunnar, Hirschfeldt, Johan, Hultengård, Per, & Wennberg, Bertil (2020, 24 mars). Till minne: Hans Schöier. *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/familj/till-minne-hans-schoier/>
- Cedersjö, Johan (2018, 29 januari). Lasse Kronér om bevakningen under metoo. I *Medierna i P1*. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=6872571>

- Fredrik Virtanen anklagas för sexövergrepp (2017, 25 oktober). *Expressen*. <https://www.expressen.se/nyheter/fredrik-virtanen-anklagas-for-sexovergrepp/>
- Kulneff, Ebba (2017, 4 december). Namnpubliceringsröra i spåren av metoo. I *Medierna i P1*. Sveriges Radio. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=6835147>
- Lundin, Julia (2018, 5 juli). Fredrik Virtanen: ”Det går inte att gå vidare”. *Resumé*. <https://www.resume.se/kommunikation/media/fredrik-virtanen-det-gar-inte-att-ga-vidare/>
- Mellin, Lena (2017, 19 oktober). Lena Mellin svarar på läsarnas frågor om namnpublicering i spåren av MeToo. *Aftonbladet*. <https://www.aftonbladet.se/a/qKp9o>
- Naess, Janne (2019, 8 mars). Martin Timell slår tillbaka mot TV4: Stämmer både tv-huset och vd:n. *Dagens Media*. <https://www.dagensmedia.se/medier/medier/martin-timell-slar-tillbaka-mot-tv4-stammer-bade-tv-huset-och-vd-n/>
- Rosenvinge, Therese (2017, 31 oktober). Expressens namnpublicering och utmanad pressetik efter metoo. I *Medierna i P1*. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=6811001>
- Rosenvinge, Therese (2018, 20 oktober). Ett år efter #metoo. Vad hände inne på de granskade redaktionerna? Vad hände med journalistiken? Vad händer nästa gång det blåser? - *Medierna*. I *Medierna i P1*. Sveriges Radio. <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/1185662?programid=2795>

- Rosenvinge, Therese, & Glans, Nina (2017, 20 oktober). *Så resonerar Medierna om namnpublicering*. Medierna i P1. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=6803262>
- Sigvarsson, Ola (2017, 14 december). "Förtroendet för pressetiken skadat av namnpubliceringar". *DN.SE*. <https://www.dn.se/debatt/fortroendet-for-press-etiken-skadat-av-namnpubliceringar/>
- Thambert, Fredrik (2017, 2 november). *Här fick svenskarna reda på anklagelserna mot Timell och Virtanen*. <https://www.resume.se/kommunikation/media/har-fick-svenskarna-reda-pa-anklagelserna-mot-timell-och-virtanen/>
- Virtanen, Fredrik (2019). *Utan nåd*. Oslo:Gloria Forlag.
- Westin, Jonna (2018, 8 oktober). Fram och tillbaka, svajigt om namnpublicering av Kulturprofilen. I *Medierna i P1*. Sveriges Radio. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2795&artikel=7061731>